

Порівняльно-правовий аналіз

окремих елементів конституційно-правового статусу судді

В. М. Кравчук

кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Волинського національного університету імені Лесі Українки

У статті аналізується вітчизняне та зарубіжне конституційне законодавство про судоустрій і статус суддів, узагальнюються наукові підходи до розуміння категорії «конституційно-правовий статус суддів» у конституційному праві України та зарубіжних країн, розглядаються основні структурні елементи конституційно-правового статусу суддів.

Ключові слова: конституційно-правовий статус, конституційно-правовий статус суддів, правовий статус суддів, суд, суддя.

В статье анализируется отечественное и зарубежное конституционное законодательство о судоустройстве и статусе судей, обобщаются основные научные подходы к пониманию категории «конституционно-правовой статус судей» в конституционном праве Украины и зарубежных стран, рассматриваются основные структурные элементы конституционно-правового статуса судей.

Ключевые слова: конституционно-правовой статус, конституционно-правовой статус судьи, правовой статус судьи, суд, судья.

The article analyzes the domestic constitutional legislation on the judiciary and the status of judges, the main scientific approaches to understanding of category constitutional and legal status of judges are substantiated, structural elements of constitutional and legal status of judges are examined.

Keywords: *constitutional and legal status, constitutional and legal status of judges, legal status of judges, court, judge.*

Формування в Україні демократичної правової держави неможливе без належного забезпечення функціонування правосуддя. Організаційно-правовий механізм правосуддя – результат історичного розвитку конкретного суспільства, а тому його неможливо запозичити з іншого суспільства, навіть найбільш прогресивного. Правосуддя для кожного суспільства та держави є самобутнім, тому може розвиватися лише в умовах, що сприймаються суспільством. Безумовно, ядром організаційно-правового механізму правосуддя є суддя, а особливо його конституційно-правовий статус.

З розвитком вітчизняної та зарубіжної науки конституційного права стає очевидним, що при розгляді питання про роль та місце суддів у судовій владі недостатньо обмежуватись лише аналізом вимог, які пред'являються до суддів, принципів діяльності суддів, їхніх функцій, прав та обов'язків, а також гарантій їх діяльності. Необхідно залучати до цього аналізу й інші, закріплені конституціями та конституційними актами елементи. До таких елементів належать правосуб'єктність судді, присяга судді, зупинення повноважень та звільнення з посади судді, підстави та порядок притягнення судді до юридичної відповідальності та ін. Тобто предметом дослі-

дження науки конституційного права має бути комплексний правовий інститут – конституційно-правовий статус судді.

Загальні питання правового статусу суддів досліджували такі вчені-правознавці, як Р. Баранник, І. Марочкін, Л. Москвич, В. Нор, С. Подкопаєв, С. Прилуцький, Н. Юзикова (Україна); Г. Єрмошин, М. Клеандров, І. Михайловська, І. Петрухін (Росія); І. Мартинович (Білорусія); К. Пясецький (Польща) та ін. У науці конституційного права до питання конституційно-правового статусу суддів частково зверталися у своїх дослідженнях такі вчені-конституціоналісти, як З. Гладун, В. Єгорова, В. Журавський, В. Копейчиков, В. Кравченко, В. Мелашенко, В. Погорілко, О. Скрипнюк, О. Совгіря, Ю. Тодика, В. Федоренко, О. Фрицький, Ю. Шемшученко, Н. Шукліна (Україна); М. Баглай, М. Вітрук, Б. Габричідзе, О. Кутафін, В. Чиркін (Росія); Г. Василевич (Білорусія); Б. Банашек (Польща) та ін.

Мета цієї статті полягає у пошуку та виявленні шляхів розв'язання актуальних теоретичних проблем конституційно-правового статусу судді в Україні та зарубіжних країнах, урахування позитивного досвіду останніх. При цьому головна увага зосереджена на характеристиці основних структурних елементів конституційно-правового статусу судді.

Загальновідомо, що правовим статусом володіє будь-яка особа, окремі групи осіб, а також сукупність усіх осіб у суспільстві загалом. З огляду на це обсяг правового статусу розрізняють: а) загальний або конституційний (статус громадянина); б) спеціальний або родовий (статус певних категорій громадян); в) індивідуальний статус; г) статус фізичних і юридичних осіб; ґ) статус іноземців, осіб без громадянства або з подвійним громадянством, біженців; д) галузеві статуси: адміністративно-правовий, цивільно-правовий, кримінально-правовий

тощо; е) професійні і посадові статуси (статус депутата, міністра, судді, прокурора); є) статус осіб, які працюють у різноманітних екстремальних умовах (оборонні об'єкти, секретні виробництва).

У вітчизняній та зарубіжній юридичній літературі досить поширено використовуються такі категорії, як «статус суддів» [1, 264; 2, 89; 3, 57; 4, 91] та «правовий статус суддів» [5, 7; 6, 127; 7, 134; 8, 181; 9, 564; 10, 214].

Конституція України 1996 року, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» 2010 року (далі – Закон) та інші нормативні акти України не містять чіткого розуміння поняття «правовий статус судді». Однак згідно зі статтею 51 Закону «Суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений чи обраний суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі. Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судів загальної юрисдикції чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді» [11].

Конституції зарубіжних країн у розділах, які стосуються організації судової влади, також значну увагу приділяють статусу суддів. Однак варто зазначити, що в окремих державах статус суддів регулюється також і спеціальними законами: Закони Російської Федерації «Про статус суддів у Російській Федерації» від 26.06.1992 р. та «Про мирових суддів у Російській Федерації» від 17.12.1998 р., Кодекс Республіки Білорусь «Про судоустрій та статус суддів» від 29.06.2006 р., Закон Болгарії «Про судову владу» 1994 року, Закон Іспанії «Про судову владу» від 01.07.1985 р., Закон Республіки Куба «Про організацію судової системи» 1977 р. та ін. Така особлива увага до конституційно-правового статусу судді пов'язана з тим, що суддям належать осо-

бливі повноваження, до них, як правило, висуваються вимоги як професійного плану (наявність вищої юридичної освіти і певний стаж роботи на інших юридичних посадах), так і моральні (не лише відсутність судимості, а й бездоганна, незаплямована репутація), а також вимоги щодо певного життєвого досвіду (підвищений вік для обіймання посади суддів).

Традиційно в юридичній літературі статус суддів розглядається як визначені законом правові засади, що регламентують принципи та гарантії діяльності суддів, їх повноваження та обов'язки, порядок обрання (призначення) на посаду, зупинення повноважень та звільнення з посади, підстави притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, заходи їх державного і соціального захисту [12, 628].

Аналізуючи безпосередньо конституційно-правовий статус суддів, варто зазначити, що в конституційному праві як України, так і зарубіжних країн застосовуються терміни «статус суддів» [13, 510], «правовий статус суддів» [14, 348; 15, 451; 16, 685], «конституційний статус суддів» [17, 225; 18, 195; 19, 194; 20, 403]. І лише окремі автори вживають категорію «конституційно-правовий статус судді» [21, 384; 22, 459; 23, 646; 24, 458; 25, 115].

Для більш повного аналізу категорії «конституційно-правовий статус судді» є необхідним виявлення її структурних елементів. Досліджуючи різні підходи до критеріїв структуризації, можна підкреслити, що найбільш поширеним в літературі є виділення таких елементів конституційно-правового статусу судді: правосуб'єктність судді, права та обов'язки судді, функції судді, відповідальність судді, гарантії діяльності судді [26, 67]. О. Скрипнюк, крім вищезазначених елементів, до структури конституційно-правового статусу суддів відносить принципи діяльності суддів

та професійний статус суддів [21, 385]. Цей перелік не є вичерпним, можливе виділення і таких структурних елементів конституційно-правового статусу судді, як: вимоги, які пред'являються до суддів; порядок обрання (призначення) на посаду судді; присяга судді; зупинення повноважень та звільнення з посади судді; заходи державного та соціального захисту суддів [27, 99].

У конституціях держав, як правило, сформульовані загальні елементи правового статусу судді. До них належать: вимоги, які пред'являються до судді; порядок призначення судді; принципи діяльності судді; підстави та порядок припинення повноважень судді та ін. Такі елементи, як права та обов'язки судді, правосуб'єктність судді, присяга судді, гарантії діяльності судді, підстави та порядок притягнення судді до юридичної відповідальності, регулюються, як правило, законодавчими актами, які закріплюють організацію судової влади та статус суддів.

Щодо вимог, які пред'являються до судді, то згідно з ч. 3 ст. 127 Конституції України на посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший 25 років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менше 3 років, проживає в Україні не менше 10 років і володіє державною мовою. При цьому додаткові вимоги до окремих категорій суддів щодо стажу, віку та їх професійного рівня встановлюються законом. Аналогічне положення міститься і в ст. 64 Закону, однак без словосполучення «кваліфікаційною комісією» [11].

У більшості конституцій зарубіжних країн загальні вимоги до суддів, без диференціації за гілками судової влади і рівнем ланок у судовій системі, ще стисліші та відсилають до спеціальних законів (ст. 102 Конституції Італії, ст. 64 Консти-

туції Франції, ст. 129 Конституції Іспанії). Хоча зустрічаються норми, у яких містяться кваліфікаційні вимоги до суддів, схожі за змістом до українських (ст. 119 Конституції Російської Федерації, ст. 126 Конституції Азербайджанської Республіки).

Варто зазначити, що зустрічаються менш конкретні конституційні норми з точки зору змісту кваліфікаційних ознак. Наприклад, вимога мати незаплямовану репутацію та бути здатними до здійснення громадянських прав (ст. 208 Конституції Гватемали) або бути придатним до здійснення суддівської діяльності; активно брати участь у революційній діяльності, мати високі моральні якості та гідну репутацію (ст. 174 Конституції Куби).

Підкреслимо, що в конституційних актах найбільш високі вимоги пред'являються саме до суддів конституційних судів. Так, відповідно до ст. 148 Конституції України суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який на день призначення досяг 40 років, має вищу юридичну освіту і стаж роботи за фахом не менше 10 років, проживає в Україні протягом останніх 20 років та володіє державною мовою.

У зарубіжних країнах також можемо простежити вимоги, що пред'являються до суддів конституційних судів: громадянство, досягнення на день призначення віку не менше 40 років, бездоганна репутація, вища юридична освіта і стаж роботи за юридичною професією не менше 15 років, володіння визнаною високою кваліфікацією в галузі права (Росія); громадянство, досягнення віку 35 років, володіння виборчим правом, наявність вищої юридичної освіти, досвід роботи в галузі права, загальний трудовий стаж не менше 10 років, високі моральні якості і володіння державною мовою (Вірменія); юридична освіта, високі професійні і моральні якості та не менше 15 ро-

ків юридичного стажу (Болгарія); досягнення 40-річного віку, володіння правом бути обраними в Бундестаг, кваліфікація для зайняття суддівської посади відповідно до закону про суддів (Німеччина).

Важливим елементом конституційно-правового статусу судді є порядок призначення останніх на посади. Відповідно до статті 128 Конституції України перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України. Усі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою України безстроково, в порядку, встановленому законом.

У більшості країн суддівський корпус формується шляхом призначення. Хоча існують виключення, наприклад, виборність суддів у деяких штатах США; у країнах тоталітарного державного режиму судді нижчих судів обираються громадянами або представницькими органами, як правило, на термін переобрання останніх – 5 років (Куба).

Взагалі залежно від змісту конституційно-правових норм, які визначають порядок формування суддівського корпусу, можна виокремити такі способи призначення суддів: президентом за поданням відповідного міністра (Франція, Німеччина, Італія); законодавчими органами (Мексика); лордом-канцлером (Великобританія); президентом за поданням Всепольської Судової Ради (Польща); королем за рекомендацією Генеральної ради судової влади (Іспанія); урядом (Норвегія, Японія); Вищою судовою радою (Болгарія). Окремі процедурні моменти можуть встановлюватись для окремих категорій суддів: посадовці Касаційного суду і перші голови апеляційних судів призначаються на посади на підставі рекомендації Вищої ради магістрату, решта суддів – за поданням міністра юстиції за наявності позитивного висновку Вищої ради магі-

страту. Судді адміністративних трибуналів призначаються урядовими декретами за поданням міністра внутрішніх справ, погодженим із міністром юстиції (Франція); судді вищих судів призначаються королевою за рекомендацією лорда-канцлера, нижчих судів – лордом-канцлером (Великобританія); члени Верховного суду призначаються президентом з числа видатних юристів країни після консультації з головним суддею і міністрами Кабінету (Індія); судді Верховного суду обираються спеціальною комісією (Ізраїль).

Як правило, конституції не вказують, на який термін призначаються (обираються) судді (проте досить рідко зустрічається призначення (обрання) на певний строк, наприклад 10 років у Японії, або спочатку на певний строк, а згодом безстроково – у Молдові).

У деяких країнах світу (Японія, Швейцарія, Грузія, Румунія) та деяких країнах СНД (Азербайджан, Грузія, Киргизія, Таджикистан, Туркменістан) діє саме такий підхід – судді призначаються (обираються) на певний строк, але достатньо тривалий, щоб гарантувати незалежність суддів, наприклад, від 7 до 15, 20 років.

У більшості зарубіжних держав суддів призначають (обирають) довічно. Однак термін «довічно» є досить відносним, оскільки в законодавстві цих країн, як правило, також передбачено граничний вік перебування судді на посаді або перераховані випадки можливого звільнення судді незалежно від його волі. Так, в Англії, Греції, Ізраїлі, Канаді, Естонії строк зайняття суддівської посади обмежено досягненням похилого або пенсійного віку – 65-70 років.

Обіймаючи посаду судді, особа відповідно до набутого правового статусу наділяється правами та обов'язками, які є запорукою успішної реалізації функцій, що покладаються на суддів. Вони виникають від часу набуття особою стату-

су судді й припиняються з припиненням цього статусу. Права судді, пов'язані зі здійсненням правосуддя, визначаються Конституцією України, статусними, процесуальними та іншими законами.

Ще одним елементом конституційно-правового статусу суддів є принципи їх діяльності. Відповідно до статті 126 Конституції України незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України.

Як правило, у більшості зарубіжних країн незалежність і недоторканність суддів є базовими засадами їх конституційно-правового статусу. Незалежність – один з найширших принципів конституційно-правового статусу судді, який, як правило, закріплюється через таку формулу: «Судді – незалежні й підкоряються лише закону» (Австрія, Іспанія, Німеччина).

В окремих конституціях зарубіжних країн виділяється принцип незмінності суддів, який поєднується з такими поняттями, як «безстроковість» та «пожиттевість». «Пожиттевість» означає, що кар'єра судді закінчується із досягненням певного віку (у Великобританії – 72 роки, у Японії – 65). Кар'єра судді може закінчитися у зв'язку із фізичним станом, який не дає змоги нормально здійснювати суддівські функції, із скоєнням злочину, у зв'язку з його недостойною поведінкою (наприклад, у США судді виконують свої повноваження, допоки їх поведінка є бездоганною). Інститут безстроковості обіймання посади судді існує у Франції, Іспанії, Фінляндії, Німеччині, Бельгії, Греції, Нідерландах, Кіпрі, Естонії та інших розвинутих демократичних країнах. Безстроково обіймають свої посади судді в пострадянських державах – Російській Федерації, Вірменії, Казахстані.

Принцип несумісності забороняє суддям одночасно займати інші державні та громадські посади, а також займатися іншою оплачуваною (крім викладацької

та наукової) діяльністю. Слід зазначити, що подібні обмеження існують і в законодавстві про статус суддів інших країн світу. Так, у Бельгії, Болгарії, Іспанії, Румунії, Туреччині, Хорватії носіям судової влади взагалі забороняється займатися будь-якою іншою діяльністю на професійній основі. У законодавстві Португалії встановлено, що судді мають право викладати і вести юридичні дослідження, але тільки безкоштовно. У Німеччині та Грузії суддям дозволяється тільки викладати право в університетах. Викладацькою і творчою діяльністю можуть займатися судді Литви, викладацькою і науковою – Молдавії, науковою, творчою і літературною – Словаччини. У Словенії суддя може займатися викладацькою, видавничою, науково-дослідницькою або схожою діяльністю в сфері юриспруденції за умови, що вона не заважає виконанню ним обов'язків судді. При цьому суддя не має права працювати за наймом (ст. 133 Конституції Словенії).

Як бачимо, законодавство більшості держав обмежує можливість судді займатися додатковою професійною діяльністю, тим самим підкреслюючи винятковість статусу судді. Але при цьому творча, викладацька чи наукова діяльність має сприяти підвищенню його професійного рівня, збагаченню знань, утвердженню його статусу як фахівця найвищої категорії.

Одним з елементів правового статусу судді є зупинення повноважень та звільнення судді з посади. Незалежно від того, яким чином призначаються судді США, звільнення з посади передбачено за кримінальні вчинки, некомпетентність, недостатність суддівської витримки та з інших суттєвих причин. Як правило, поведінку судді розглядає державна комісія на підставі вимоги адвоката, сторін судового процесу або представника громадськості. Комісія уповноважена застосовувати чи рекомендувати Верховному

суду штату відповідні дисциплінарні заходи, у тому числі й звільнення з посади.

Доцільно було б у національному законодавстві встановити чіткі критерії щодо оцінки нездатності судді виконувати свої повноваження. Наприклад, у Конституції та законодавстві про статус суддів Республіки Вірменія та Республіки Таджикистан чітко зазначено, що повноваження судді припиняються внаслідок тимчасової непрацездатності судді, якщо він більше 4 місяців підряд не з'являвся на роботі, а в законодавстві Республіки Вірменії також додається: якщо більше 10 днів підряд без поважної причини не з'являвся на роботі. Законодавство Грузії однією з підстав для звільнення судді передбачає невиконання ним своїх повноважень безперервно протягом більше шести місяців.

Після трирічного перебування на посаді судді Болгарії стають незмінними і звільняються з посади лише у випадку виходу на пенсію, відставки, набрання сили вироком про позбавлення волі за умисний злочин, при неможливості виконувати свої обов'язки понад один рік.

Після досягнення 65-річного віку члени Верховного суду Індії зобов'язані йти у відставку, а також можуть бути достроково звільнені за недостойну поведінку або зміщені наказом президента з причин професійної непридатності. Наказ президента про зміщення члена Верховного суду повинен бути підтриманий рішенням 2/3 присутніх членів обох палат Парламенту.

Дослідивши конституційно-правову природу статусу судді у вітчизняній та зарубіжних країнах, можна зробити висновок, що суддя є центральним суб'єктом судової влади. Саме судді безпосередньо реалізують основні функції правосуддя, від рівня їхнього конституційно-правового статусу залежить авторитет судової влади та ефективність здійснення функції правосуддя.

Виходячи зі змісту конституційно-правових норм, що визначають статус судді в зарубіжних країнах, можна виокремити такі елементи його конституційно-правового статусу: вимоги, які пред'являються до судді; принципи діяльності судді; функції судді; конституційна правосуб'єктність судді; права та обов'язки судді; професійний статус судді; гарантії діяльності судді; порядок обрання (призначення) на посаду судді; зупинення повноважень та звільнення з посади судді; підстави та порядок притягнення судді до юридичної відповідальності; заходи державного і соціального захисту судді.

Таким чином, дослідження природи конституційно-правового статусу судді та виявлення його ключових структурних елементів свідчить, що цей інститут розвивається в межах загальновісвітніх світових тенденцій, хоча необхідно ще багато зробити, щоб він став справді вагомим конституційно-правовим інститутом.

Список використаної літератури

1. Організація судових та правоохоронних органів: підруч. для студ. юрид. спеціальностей вищих навч. закл. / І. Є. Марочкін, Н. В. Сибільова, В. П. Тихий та ін. – Х.: ТОВ «Одісей», 2008. – 528 с.
2. *Клеандров М. И.* Статус судьи: правовой и смежный компоненты. – М.: Норма, 2008. – 448 с.
3. *Михайловская И. Б.* Суды и судьи: независимость и управляемость. – М.: Проспект, 2008. – 128 с.
4. *Петрухин И. А.* Правосудие: время реформ. – М.: Наука, 1991. – 208 с.

5. *Москвич А. М.* Статус суддів: теоретичний та порівняльно-правовий аналіз. – Х., 2004. – 224 с.
6. *Нор В. Т.* Судові та правоохоронні органи України: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. Т. Нор, Н. П. Анікіна, Н. Р. Бобченко; за ред. В. Т. Нора. – К.: Ін Юре, 2010. – 240 с.
7. *Бараннік Р. В.* Судові, правоохоронні та правозахисні органи України. Навч. посіб. – К.: Дакор, КНТ, 2008. – 348 с.
8. *Юзікова Н. С.* Судові та правоохоронні органи України: навч. посіб. – Вид. 4-ге, перероб. і допов. – К.: Істина, 2007. – 320 с.
9. Судебная власть / Под ред. И. А. Петрухина. – М.: ООО «ТК Велби», 2003. – 720 с.
10. *Piasecki K.* Organizacja wymiaru sprawedliwosci w polsce. – Zakamycze: Kantor Wydawniczy, 2005. – 397 s.
11. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55/1. – Ст. 1900.
12. Юридична енциклопедія: У 6-ти т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 5: П-С. – 2003. – 736 с.
13. Конституційне право України. Академічний курс: підруч.: У 2-х т. – Т. 2 / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 800 с.
14. Конституційне право України: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. – Х.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – 544 с.
15. Конституційне право України: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. Ю. М. Тодики та В. С. Журавського. – К.: Право, 2008. – 416 с.
16. *Boguslaw Banaszak.* Prawo konstytucyjne. 4 wydanie. – Warszawa: Wydawnictwo C.H.BECK, 2008. – 774 с.
17. *Гладун З. С., Федоров М. П., Федчишин М. Г.* Конституційне право України: навч. посіб. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ, 2008. – 566 с.
18. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. / За заг. ред. В. О. Ріяки. – 2-е вид., допов. і перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.
19. *Мишин А. А.* Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Учебник для вузов. – 13-е изд., перераб. и доп. – М.: ЗАО Юстицинформ, 2007. – 520 с.
20. Конституционное право зарубежных стран: учеб. / Под общ. ред. М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо и Л. М. Энтина. – 2-е изд., перераб. – М.: Норма, 2009. – 1056 с.
21. *Скрипнюк О. В.* Курс сучасного конституційного права України: академічне видання / О. В. Скрипнюк. – Х.: Право, 2009. – 468 с.
22. *Погорілко В. Ф., Федоренко В. А.* Конституційне право України: підруч. / За заг. ред. проф. В. А. Федоренка. – 3-тє вид., перероб. і доопр. – К.: КНТ, Видавництво Ліра-К, 2011. – 532 с.
23. *Баглай М.* Конституционное право Российской Федерации: учеб. для вузов. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – 800 с.
24. *Чиркин В. Е.* Конституционное право России: учеб. / В. Е. Чиркин. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2009. – 496 с.
25. Конституционные принципы судебной власти Российской Федерации / Отв. ред. В. П. Кашепов. – М.: ИД «Юриспруденция», 2011. – 296 с.
26. *Федоренко В. А.* Конституційно-правовий статус суддів судів загальної юрисдикції // Часопис Київського університету права. – 2005. – № 3. – С. 63-69.
27. *Кравчук В. М.* Поняття та структура конституційно-правового статусу суддів в Україні // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право: зб. наукових праць. – Випуск 14. – К: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 95-101.